

การเมืองเรื่องน้ำ

น.ท.ศ.อมรเทพ แก้วกสิกรรม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฝ้ายศึกษา โรงเรียนนายเรือ

เมื่อกล่าวถึงการเมือง (Politics) หลายคนคงนึกถึงเรื่องเกี่ยวกับการเมืองแตกต่างกันไปอาจนึกว่าการเมืองเป็นเรื่องการปกครอง การบริหารประเทศ การเลือกตั้ง การหาเสียง หรืออาจจะนึกถึงตัวนักการเมืองที่เป็นฝ่ายรัฐบาล หรือฝ่ายค้านก็ตาม แต่หากพิจารณาโดยรวมแล้วอาจกล่าวได้ว่า การเมืองเป็นเรื่องเกี่ยวกับการใช้อำนาจ อิทธิพล หรือการโน้มน้าวเพื่อให้เกิดการปฏิบัติใด ๆ ตามมา จากแนวคิดดังกล่าวเห็นได้ว่าการเมืองจึงมิใช่เรื่องไกลตัว หากแต่เป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับตัวเราอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การดำเนินกิจกรรมทางการเมืองจึงมีผลกระทบต่อประชาชนทุกคน เราจึงไม่ควรปฏิเสธที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมือง ไม่สนใจรับรู้ข่าวสารทางการเมือง ไม่ไปเลือกตั้งเมื่อมีโอกาสให้เลือกตั้ง ฯลฯ ทั้ง ๆ ที่เราสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมกับการเมืองได้ตามระดับที่พอเหมาะกับตัวเรา

ในทางรัฐศาสตร์ได้พิจารณาระดับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนออกเป็นระดับต่าง ๆ ตามความมากน้อยของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น การรับฟังข่าวสารการเมืองจากแหล่งสื่อต่าง ๆ ถือว่าเป็นการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่ำสุดแล้ว และอาจจะเพิ่มระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองให้สูงขึ้นได้ถ้าเราได้กระทำการที่มากกว่าแค่รับฟังข่าวสารการเมือง เช่น การนำเรื่องการเมืองไปถกแถลงกับผู้อื่น การช่วยรณรงค์หาเสียงให้พรรคการเมืองหรือผู้สมัครรับเลือกตั้ง การเป็นสมาชิกพรรคการเมือง การสมัครรับเลือกตั้งเพื่อเป็นผู้แทนของหน่วยการปกครอง หรือแม้กระทั่งได้เป็นผู้แทนระดับประเทศ หรือการได้ดำรงตำแหน่งสำคัญทางการเมืองซึ่งมีบทบาทต่อการบริหารปกครองประเทศ การเมืองจึงเป็นเรื่องใกล้ตัวที่เราสามารถสัมผัสได้ เราจึงควรมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับปรากฏการณ์ หรือเหตุการณ์ทางการเมืองที่สำคัญ ดังที่ได้กล่าวแล้วในส่วนก่อนหน้าว่าจะทำให้เราสามารถปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมในฐานะพลเมืองดี นอกจากนี้จะทำให้เรามีความเข้าใจเหตุผลแห่งการตัดสินใจ หรือการกระทำใด ๆ ของฝ่ายบริหารประเทศ ทำให้เราเข้าใจการแสดงบทบาทหน้าที่ของฝ่ายที่คอยตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล เช่น ฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร กลุ่มผลประโยชน์ (Interest Groups) กลุ่มผลักดัน (Pressure Groups) ที่มักจะคอยรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องต่อต้านรัฐบาลซึ่งมิให้เราได้เห็นกันอยู่เรื่อย ๆ และยังสามารถขยายผลในการนำไปอธิบาย ถ่ายทอดเพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้แก่ผู้อื่นได้อีกด้วย

ในบทความนี้ผู้เขียนได้รวบรวมปรากฏการณ์ทางการเมืองที่น่าสนใจ ซึ่งอาจเกิดขึ้นและสามารถ

สัมผัสได้ โดยจะได้อ่านถึงเฉพาะประเด็นสำคัญที่อาจจะทำให้มีความเข้าใจและเห็นบางแง่มุมของปรากฏการณ์นั้นมากขึ้นเป็นลำดับ ๆ ไป

๑. การเลือกตั้ง

การเลือกตั้ง (Election) เป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นเมื่อต้องมีการคัดเลือก หรือสรรหาบุคคลเพื่อเป็นผู้แทนประชาชน โดยอาจจะเป็นผู้แทนระดับท้องถิ่น หรือระดับประเทศก็ได้ การเลือกบุคคลเพื่อเป็นผู้แทนประชาชนก็เพื่อให้เข้าไปทำหน้าที่ต่าง ๆ ในกลไกการบริหารปกครอง ที่ต้องมีการเลือกผู้แทนประชาชนก็เนื่องจากการที่รัฐ/ประเทศมีประชาชนจำนวนมาก จึงไม่สามารถให้เข้าไปทำหน้าที่บริหารปกครองประเทศได้ด้วยตนเองทุกคน จึงต้องมีการเลือกบุคคลเข้าไปทำหน้าที่แทน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่มีการปกครองในระบบประชาธิปไตยที่ให้ความสำคัญกับการใช้อำนาจการปกครองของประชาชน โดยถือว่าอำนาจการปกครองนั้นโดยแท้จริงแล้วผู้ที่เป็นเจ้าของก็คือประชาชน ประชาชนจึงต้องเป็นผู้ใช้อำนาจ แต่ด้วยเหตุผลความจำเป็นที่จำนวนประชากรมีมาก อีกทั้งยังมีข้อจำกัดในเรื่องเวลา และสถานที่ จึงทำให้รูปแบบประชาธิปไตยแบบทางตรง (Direct Democracy) ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบมาเป็นประชาธิปไตยแบบทางอ้อม (Indirect Democracy) ดังเช่นในปัจจุบัน หลายท่านอาจเข้าใจว่าการเลือกตั้งมีเฉพาะประเทศที่มีการปกครองในระบบประชาธิปไตยเท่านั้น แต่ความจริงแล้วในประเทศที่มีการปกครองระบอบอื่นก็สามารถมีการเลือกตั้งได้เช่นกัน เพียงแต่อาจจะมี ความแตกต่างกันในขั้นตอน วิธีการ เสรีภาพ อิสระทางความคิดในการเลือก เช่นประเทศที่มีการปกครองแบบสังคมนิยม คอมมิวนิสต์ ก็มีการเลือกตั้งได้เช่นกัน ประเด็นสำคัญของการเลือกตั้งนั้นอยู่ที่การให้ได้มาซึ่งบุคคล คณะบุคคล เพื่อทำหน้าที่ในการบริหารปกครองประเทศนั่นเอง เรื่องเกี่ยวกับการเลือกตั้งนั้นมีประเด็นเกี่ยวข้อง ดังนี้

๑.๑ พรรคการเมือง (Political Party)

พรรคการเมือง คือ การรวมตัวของบุคคลที่มีความคิด อุดมการณ์ทางการเมืองที่อยู่ในแนวทางเดียวกัน โดยมีจุดมุ่งหมายทางการเมืองเดียวกัน ซึ่งโดยทั่วไปก็คือความต้องการเป็นผู้ใช้อำนาจการบริหารปกครองประเทศ หรือการเป็นรัฐบาลนั่นเอง โดยทั่วไปแล้วรัฐธรรมนูญมักจะบัญญัติให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสังกัดพรรคการเมือง ทั้งนี้ ก็เพื่อที่จะให้เกิดความชัดเจนของแนวนโยบาย อุดมการณ์ทางการเมืองของพรรค ประชาชนจะเกิดความสะดวกในการตัดสินใจเลือกได้ง่ายขึ้น ประชาชนจะได้ทราบถึงนโยบายการบริหารประเทศของพรรคการเมือง หากตรงตามความต้องการของตนก็จะพิจารณาเลือก ผลการเลือกตั้งในแต่ละครั้งย่อมแสดงให้เห็นถึงความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ว่าประสงค์ที่จะให้ประเทศมีการบริหารงานในทิศทางใด ต้องการให้พรรคการเมืองใดได้เป็นฝ่ายบริหารปกครองประเทศ หรือเป็นรัฐบาล หากไม่มีพรรคการเมืองอาจเกิดความไม่ชัดเจนของทิศทางการบริหารประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่ต้องการ (การเลือกตั้ง ใครจะได้เป็นรัฐบาลนั้นจะถือคะแนนนิยมที่ได้รับ)

นอกจากนี้การมีพรรคการเมืองจะทำให้สามารถควบคุม ตรวจสอบสมาชิกพรรคเพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่พรรคกำหนดได้ รวมถึงการแสดงความรักชอบต่อการกระทำที่ชัดเจน

พรรคการเมืองจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อระบบการเมืองอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตามในอดีตก็เคยมีการเลือกตั้งที่มีได้กำหนดให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสังกัดพรรคการเมือง ทั้งนี้ จะต้องพิจารณาจากบทบัญญัติตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่ปัจจุบันนิยมที่จะให้การดำเนินกิจกรรมทางการเมืองจะต้องผ่านระบบพรรคด้วยเหตุผลดังกล่าวแล้วข้างต้น

๑.๒ การหาเสียง (Campaign)

เมื่อมีการเลือกตั้งเกิดขึ้น สิ่งที่ต้องเกิดขึ้นตามมาและถือเป็นกิจกรรมทางการเมืองที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือต้องมีการหาเสียง การหาเสียงเป็นวิธีการที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งแสดงตนให้สาธารณชนได้รู้จักในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อจูงใจให้เลือก หรือสร้างคะแนนนิยมให้มากที่สุด โดยทั่วไปการหาเสียงจะดำเนินการในหลาย ๆ ลักษณะ เช่น การจัดทำป้ายโฆษณาหาเสียง การปราศรัยในที่สาธารณะ การแสดงนโยบายของพรรคการเมืองที่ผู้สมัครสังกัดผ่านสื่อต่าง ๆ การหาเสียงถึงระดับครัวเรือน เป็นต้น อย่างไรก็ตามสิ่งที่ควรคำนึงในกรณีที่มีการหาเสียงก็คือ ความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติของนโยบายพรรคการเมืองสามารถดำเนินการได้จริงหรือไม่อย่างไร การโฆษณาชวนเชื่อ (Propaganda) ที่แฝงมากับการหาเสียง อาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิด การหลงเชื่อ และประชาชนต้องไม่เรียกหรือรับประโยชน์ใด ๆ จากพรรคการเมือง หรือผู้สมัครรับเลือกตั้ง ควรเลือกพรรคการเมือง และผู้สมัครรับเลือกตั้งที่ดีเพื่อเข้าไปพัฒนาการเมือง อันจะทำให้ประเทศพัฒนาในที่สุด

๒. การจัดตั้งรัฐบาล

การจัดตั้งรัฐบาลเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายหลังจากการเลือกตั้ง รัฐบาลมีบทบาทสำคัญคือเป็นหน่วยขับเคลื่อนกลไกการบริหารปกครองประเทศ กล่าวคือจะเป็นหน่วยที่ใช้อำนาจบริหาร (Executive Power) แทนประชาชน และบริหารปกครองประเทศเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนในฐานะที่เป็นเจ้าของอำนาจการบริหารปกครอง และได้เลือกให้รัฐบาลเป็นผู้ใช้อำนาจแทน การจัดตั้งรัฐบาลจะเกิดขึ้นภายหลังจากที่มีการเลือกตั้งและประกาศผลการเลือกตั้งเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เราจะทราบคะแนนเสียงซึ่งถือเป็นคะแนนนิยมที่แต่ละพรรคการเมืองได้รับจากประชาชน ซึ่งนั่นหมายความว่าเราสามารถทราบคร่าว ๆ ได้ว่าพรรคการเมืองใดน่าที่จะได้เป็นฝ่ายรัฐบาล หรือเป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล การจัดตั้งรัฐบาลมีประเด็นน่าสนใจ ดังนี้

๒.๑ พรรคการเมืองที่ได้คะแนนเสียงมากที่สุดมักได้สิทธิเป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล กรณีนี้มีได้มีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นการเฉพาะ หากแต่จะเป็น "มรรยาททางการเมือง" ที่ถือปฏิบัติกันมาโดยตลอดที่จะต้องให้เกียรติพรรคการเมืองซึ่งได้รับคะแนนนิยมสูงสุดเป็นผู้ดำเนินการจัดตั้ง หรือที่เรียกว่าเป็นพรรคแกนนำจัดตั้งรัฐบาล หากไม่สามารถดำเนินการได้ หรือเกิดข้อขัดข้องใด ๆ การจัดตั้งรัฐบาล

ก็อาจจะถูกดำเนินการโดยพรรคการเมืองที่ได้คะแนนเสียงลำดับรองลงไปเป็นฝ่ายดำเนินการจัดตั้งรัฐบาลก็ได้

๒.๓ รูปแบบรัฐบาล การได้รัฐบาลรูปแบบใดขึ้นอยู่กับความลงตัวในขั้นการจัดตั้ง กล่าวคือ หากผลการเลือกตั้งสามารถทำให้พรรคการเมืองที่ได้คะแนนนิยมมากที่สุดมีคะแนนครบตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดให้สามารถจัดตั้งรัฐบาลพรรคเดียวได้เอง ก็สามารถจัดตั้งรัฐบาลในรูปแบบรัฐบาลพรรคเดียวได้ แต่ถ้าหากผลการเลือกตั้งปรากฏว่ามีคะแนนนิยมไม่มากพอที่จะจัดตั้งรัฐบาลพรรคเดียวได้ก็ต้องพยายามรวบรวมพรรคการเมืองอื่นเข้ามาเป็นฝ่ายเดียวกันเพื่อให้ได้คะแนนเสียงครบตามจำนวนที่กฎหมายกำหนด แล้วจึงจัดตั้งรัฐบาลในรูปแบบรัฐบาลผสม (Coalition Government) กล่าวคือเป็นรัฐบาลที่เกิดจากการรวมตัวกันของหลาย ๆ พรรคการเมืองเข้าด้วยกัน อย่างไรก็ตาม รัฐบาลจะเป็นรูปแบบรัฐบาลพรรคเดียว หรือรัฐบาลผสมย่อมมีข้อดี และข้อเสีย เช่น รัฐบาลพรรคเดียวมีข้อดีคืออาจมีความสะดวกรวดเร็วในการบริหารงาน การสั่งการ การควบคุมกำกับดูแลการบริหารราชการแผ่นดินซึ่งสามารถกระทำได้ง่ายเนื่องจากรัฐมนตรีมาจากพรรคการเมืองเดียวกัน แต่ก็มีข้อเสียคือความละเอียดรอบคอบในการตัดสินใจที่อาจมีน้อยเนื่องจากการดำเนินการโดยพรรคการเมืองพรรคเดียว หรืออาจเกิดการผูกขาดทางอำนาจการปกครอง ส่วนกรณีรัฐบาลผสมมีข้อดีคือสามารถระดมความคิดได้หลากหลาย ทำให้เกิดความรอบคอบก่อนการตัดสินใจกำหนดนโยบายใด ๆ เนื่องจากรัฐบาลประกอบด้วยรัฐมนตรีที่มาจากหลายพรรคการเมือง แต่ก็มีข้อเสียคืออาจมีปัญหาต่อเสถียรภาพของรัฐบาลเนื่องจากหากบริหารร่วมกันแล้วเกิดความขัดแย้งระหว่างพรรคร่วมรัฐบาลด้วยกันอาจนำไปสู่การถอนตัวจากการเป็นพรรคร่วมรัฐบาล ซึ่งจะทำให้พรรคแกนนำรัฐบาล หากยังต้องการเป็นรัฐบาลต่อไปก็ต้องเจรจากับพรรคการเมืองอื่นเพื่อให้เข้ามาแทนที่พรรคที่ถอนตัวออกไป

การจัดตั้งรัฐบาลแบบพรรคเดี่ยวน่าจะดำเนินการได้ค่อนข้างรวดเร็วกว่าการจัดตั้งรัฐบาลผสมที่ต้องผนึกรวมพรรคการเมืองหลาย ๆ พรรคเข้าด้วยกัน ซึ่งความยุ่งยากในการจัดตั้งรัฐบาลผสมก็คือการเจรจาต่อรองระหว่างพรรคแกนนำจัดตั้งกับพรรคที่จะเข้าร่วมรัฐบาล เนื่องจากต้องมีการประสานอุดมการณ์ แนวคิด นโยบายทางการเมืองของแต่ละพรรคซึ่งมักจะมีความแตกต่างกันเข้าด้วยกันให้ได้มากที่สุด อีกทั้งยังต้องพิจารณาในเรื่องผลประโยชน์ทางการเมืองที่แต่ละพรรคจะได้รับจากการเข้าร่วมรัฐบาล ที่สำคัญก็คือการจัดสรรตำแหน่งรัฐมนตรี เพราะพรรคร่วมรัฐบาลนั้นมีความคาดหวังที่จะให้สมาชิกพรรคของตนได้เข้าดำรงตำแหน่งบริหารในคณะรัฐบาลด้วย เช่น จะได้เป็นรัฐมนตรีกี่คน กระทรวงใด เป็นรัฐมนตรีว่าการฯ หรือรัฐมนตรีช่วยว่าการฯ หรือเป็นรัฐมนตรีประจำสำนักฯ หรือเป็นตำแหน่งอื่นใด ระดับของกระทรวงที่จะได้รับจัดสรรเป็นกระทรวงระดับใด กระทรวงใหญ่ หรือกระทรวงเล็ก เป็นต้น ดังนั้น ในช่วงภายหลังการเลือกตั้งเป็นที่เรียบร้อยแล้วเราจะเห็นว่าสื่อแขนงต่าง ๆ พยายามนำเสนอข่าวความเคลื่อนไหวการจัดตั้งรัฐบาลอย่างต่อเนื่อง มีการคาดเดาไผ่คณะรัฐมนตรีไปต่าง ๆ นานา ซึ่งอาจจะเป็นจริงตามนั้นบ้างไม่จริงบ้าง

๒.๔ องค์ประกอบของคณะรัฐมนตรี จำนวน วาระ การพ้นจากวาระ และอื่น ๆ จะต้องเป็นไปตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ ซึ่งเป็นฉบับปัจจุบัน ได้บัญญัติรายละเอียดเกี่ยวกับคณะรัฐมนตรีไว้ใน หมวด ๘ มาตรา ๑๗๑ ดังนี้

พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีคนหนึ่งและรัฐมนตรีอื่นอีกไม่เกินสามสิบห้าคน ประกอบเป็นคณะรัฐมนตรีมีหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินตามหลักความรับผิดชอบร่วมกัน

นายกรัฐมนตรีต้องเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งได้รับแต่งตั้งตาม มาตรา ๑๗๒

ให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี

นายกรัฐมนตรีจะดำรงตำแหน่งติดต่อกันเกินกว่าแปดปีมิได้

ความสำคัญของรัฐบาล

รัฐบาลมีความสำคัญดังนี้

๑. เป็นผู้ใช้อำนาจทางการเมืองแทนประชาชน
๒. เป็นผู้รับผิดชอบในการขับเคลื่อนกลไกการบริหารราชการแผ่นดิน
๓. เป็นผู้รับผิดชอบในการบำบัดทุกข์ บำรุงสุขให้แก่ประชาชน
๔. เป็นผู้แทนรัฐ/ประเทศ ในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

การเลือกผู้แทนที่ดี มีความรู้ความสามารถ และความเหมาะสม เป็นผู้รับผิดชอบในการขับเคลื่อนกลไกบริหารประเทศในฐานะรัฐบาลจึงมีความสำคัญยิ่ง ในทางรัฐศาสตร์ถือตามทฤษฎีระบบ (System Theory) ว่าเป็นการใส่ปัจจัยนำเข้า (Input) สู่ระบบการเมือง หากปัจจัยนำเข้ามีคุณภาพ กระบวนการแปรเปลี่ยน (Conversion Process) และผลลัพธ์ (Output) ก็ย่อมมีคุณภาพตามมา ดังนั้น ถ้าเลือกคนดีก็จะได้รัฐบาลที่ดี ประโยชน์ก็จะตกอยู่กับประเทศชาติและประชาชนนั่นเอง

๓. การอภิปรายไม่ไว้วางใจ

การอภิปรายไม่ไว้วางใจเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองอีกลักษณะหนึ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้ในระบบการเมือง เมื่ออีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่ารัฐบาลกระทำการใด ๆ ไม่ถูกต้อง บกพร่อง ผิดกฎหมาย ไม่กระทำหน้าที่ตามที่ได้แถลงไว้ต่อรัฐสภาในตอนเข้ารับตำแหน่ง จนอาจจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อประเทศชาติ หรือประชาชน โดยทั่วไปแล้ว การอภิปรายไม่ไว้วางใจก็คือ การอภิปรายของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายค้านกระทำต่อรัฐบาล เมื่อเห็นว่าการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐมนตรีคนใดคนหนึ่ง หรือคณะรัฐมนตรีทั้งคณะไม่น่าจะถูกต้อง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายค้านก็จะร่วมกันเข้าชื่อเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรี หรือคณะรัฐมนตรีทั้งคณะนั้นได้ การอภิปรายไม่ไว้วางใจถือเป็นเครื่องมือการควบคุมและตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลอย่างหนึ่งที่มีผลต่อภาพลักษณ์ และเสถียรภาพของรัฐบาล เป็นระบบการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจ (Check and Balances) ระหว่าง

ฝ่ายบริหารกับฝ่ายนิติบัญญัติ โดยแนวคิดหลักของการอภิปรายไม่ไว้วางใจก็คือ “ฝ่ายบริหาร (รัฐบาล) จะอยู่ได้ก็ด้วยความไว้วางใจของฝ่ายนิติบัญญัติ (รัฐสภา)” โดยทั่วไปแล้ว การอภิปรายไม่ไว้วางใจสามารถจัดแบ่งออกได้ ๓ ลักษณะ ดังนี้

๑. การอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรี

การอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรี เป็นกรณีที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรร่วมกันเข้าชื่อเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจเมื่อเห็นว่านายกรัฐมนตรีปฏิบัติหน้าที่ หรือมีพฤติการณ์ที่ไม่เหมาะสมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ ได้บัญญัติหลักเกณฑ์การเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีไว้มีประเด็นสำคัญคือ ผู้ที่สามารถเสนอญัตติได้คือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนไม่น้อยกว่า ๑ ใน ๕ ของจำนวนสมาชิกทั้งหมด และถ้ามีการเสนอญัตตินี้ขึ้นแล้วต้องเสนอชื่อผู้ที่สมควรดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนต่อไปด้วย นอกจากนี้เมื่อมีการเสนอญัตติแล้วจะยุบสภาผู้แทนราษฎรมิได้ ทั้งนี้ ก็เพื่อป้องกันมิให้นายกรัฐมนตรีหลีกเลี่ยงการอภิปราย และเมื่อมีการลงมติในการอภิปรายแล้วหากมีเสียงสนับสนุนไม่ไว้วางใจเกินกว่ากึ่งหนึ่งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด นายกรัฐมนตรีจะต้องลาออกจากตำแหน่ง ซึ่งนั่นหมายถึงว่ารัฐมนตรีคนอื่น ๆ จะต้องพ้นจากตำแหน่งไปด้วยเช่นกัน

๒. การอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคล

การอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลเป็นอีกกรณีหนึ่ง que แสดงถึงระบบการควบคุม ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล ซึ่งกระทำโดยฝ่ายค้านเมื่อเห็นว่ารัฐมนตรีผู้หนึ่งผู้ใดปฏิบัติหน้าที่ หรือมีพฤติการณ์ที่ไม่เหมาะสม แต่ยังคงมีความรุนแรงไม่เท่าการอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีซึ่งมีความรุนแรงกว่า กล่าวคือ หากนายกรัฐมนตรีถูกอภิปรายไม่ไว้วางใจเท่ากับว่าหัวหน้าฝ่ายบริหารถูกกล่าวหาว่ามีความบกพร่อง และยิ่งถ้าในการลงมติแล้วได้คะแนนเสียงความไว้วางใจน้อยกว่าไม่ไว้วางใจ จะมีผลทำให้นายกรัฐมนตรีต้องพ้นจากตำแหน่งซึ่งนั่นหมายถึงว่ารัฐมนตรีคนอื่น ๆ ต้องพ้นจากตำแหน่งไปด้วยดังที่ได้กล่าวแล้วก่อนหน้านี้ ในขณะที่ถ้าเป็นการอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลจะเป็นเรื่องเฉพาะตัวรัฐมนตรีผู้ถูกอภิปรายเท่านั้น รัฐมนตรีผู้นั้นต้องพ้นจากตำแหน่งเป็นการเฉพาะตัวเมื่อได้รับคะแนนเสียงความไว้วางใจน้อยกว่าไม่ไว้วางใจ โดยที่ไม่มีผลต่อรัฐมนตรีคนอื่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ ได้บัญญัติหลักเกณฑ์การเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลไว้มีประเด็นสำคัญคือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่น้อยกว่า ๑ ใน ๖ ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเข้าร่วมกันเสนอชื่อ และถ้าหากในการลงมติปรากฏว่ารัฐมนตรีที่ถูกขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจได้รับคะแนนเสียงไม่ไว้วางใจเกินกว่ากึ่งหนึ่งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด รัฐมนตรีผู้นั้นต้องพ้นจากตำแหน่ง แต่ไม่มีผลต่อการพ้นจากตำแหน่งของรัฐมนตรีอื่นที่ไม่ได้ถูกอภิปราย

๓. การอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีทั้งคณะ

การอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีทั้งคณะเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๔๗๕ แต่ปัจจุบันไม่มีแล้ว เนื่องจากสามารถให้รัฐมนตรีทั้งคณะพ้นจากตำแหน่งได้โดยการอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีเพียงคนเดียว ซึ่งหากนายกรัฐมนตรีได้รับคะแนนเสียงไว้วางใจน้อยกว่าไม่ไว้วางใจ ก็จะมีผลทำให้รัฐมนตรีทุกคนทั้งคณะต้องพ้นจากตำแหน่งเช่นกัน

สาเหตุที่ต้องมีการอภิปรายไม่ไว้วางใจ

การอภิปรายไม่ไว้วางใจมักจะมีสาเหตุสำคัญหลัก ๆ คือ การที่ฝ่ายค้านเห็นว่าฝ่ายรัฐบาลบริหารงานผิดพลาด ไม่เป็นไปตามนโยบายที่ได้แถลงไว้ต่อรัฐสภา มีการทุจริต คอร์รัปชัน หรือมีการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดจนน่าจะก่อให้เกิดผลเสียต่อประเทศชาติ ประชาชน หรืออาจจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมของตัวบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี

ผลของการอภิปรายไม่ไว้วางใจ

การอภิปรายไม่ไว้วางใจมีผลกระทบโดยตรงต่อรัฐบาล เนื่องจากเกี่ยวข้องกับการบริหารงานของรัฐบาล หรือ อาจเป็นเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรมส่วนบุคคลของนายกรัฐมนตรี หรือรัฐมนตรีคนใดคนหนึ่ง โดยทั่วไปแล้ว เมื่อมีการอภิปรายไม่ไว้วางใจและมีการลงมติให้นายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีผู้ถูกอภิปรายอยู่บริหารงานต่อไปหรือไม่ ย่อมก่อให้เกิดผล ดังนี้

๑. ถ้านายกรัฐมนตรี หรือรัฐมนตรีผู้ถูกอภิปรายได้รับคะแนนเสียงไว้วางใจให้ดำรงตำแหน่งอยู่ต่อไปมากกว่าเสียงที่ไม่ไว้วางใจ ก็จะมีผลทำให้สามารถอยู่ปฏิบัติหน้าที่ต่อไปได้ และโดยทั่วไปแล้วจะเห็นได้ว่าฝ่ายรัฐบาลมักจะได้รับคะแนนเสียงไว้วางใจให้ปฏิบัติหน้าที่ต่อเสมอ กรณีนี้เนื่องจากการที่มีสถานะเป็นฝ่ายรัฐบาลย่อมหมายถึงการเป็นฝ่ายเสียงข้างมากในสภา ดังนั้น เมื่อมีการลงมติใด ๆ ย่อมจะต้องได้เสียงสนับสนุนมากพอ ซึ่งเป็นไปตามมรรยาททางการเมืองที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งสังกัดพรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาลต้องให้การสนับสนุนตามมติพรรค ส่วนฝ่ายค้านผู้ยื่นญัตติขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจ เป็นฝ่ายที่มีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสภาน้อยกว่าฝ่ายรัฐบาลอยู่แล้ว เมื่อมีการลงมติใด ๆ ย่อมมีคะแนนเสียงสนับสนุนน้อยกว่าฝ่ายรัฐบาล

๒. ถ้านายกรัฐมนตรี หรือรัฐมนตรีผู้ถูกอภิปรายได้รับคะแนนเสียงสนับสนุนเห็นชอบให้อยู่ปฏิบัติหน้าที่ต่อไปน้อยกว่าคะแนนเสียงไม่เห็นชอบ ก็จะมีผลทำให้ต้องพ้นจากตำแหน่งไปโดยปริยาย กล่าวคือ หากเป็นญัตติขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรี ก็จะมีผลทำให้คณะรัฐมนตรีทั้งคณะต้องพ้นจากตำแหน่ง แต่ถ้าเป็นญัตติขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลก็จะมีผลทำให้รัฐมนตรีผู้ถูกอภิปรายต้องพ้นจากตำแหน่งเป็นการเฉพาะตัว

๓. การปรับคณะรัฐมนตรี

การปรับคณะรัฐมนตรี หรือที่มักเรียกกันว่า "ปรับ ครม." มักจะเกิดขึ้นภายหลังเหตุการณ์การอภิปรายไม่ไว้วางใจเสร็จสิ้นแล้ว แม้ว่านายกรัฐมนตรี หรือรัฐมนตรีผู้ถูกอภิปรายจะได้รับ

คะแนนเสียงไว้วางใจให้อยู่ปฏิบัติหน้าที่ต่อไปได้ แต่รัฐบาลโดยนายกรัฐมนตรีมักจะแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลมีความรับผิดชอบต่อกรณีดังกล่าวด้วยการปรับคณะรัฐมนตรี กล่าวคือจะมีการปรับเปลี่ยนตัวรัฐมนตรีบางตำแหน่งในคณะรัฐมนตรีให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เช่น การปรับให้รัฐมนตรีผู้ถูกอภิปรายไม่ไว้วางใจไปดำรงตำแหน่งอื่น หรืออาจปรับเปลี่ยนหน้าที่ความรับผิดชอบของรัฐมนตรีบางตำแหน่งให้เกิดความเหมาะสม คล่องตัว และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

การอภิปรายไม่ไว้วางใจจึงเป็นปรากฏการณ์ทางการเมือง ที่มีผลกระทบต่อรัฐบาล สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในฝ่ายรัฐบาลได้ อีกทั้งถือได้ว่าเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจระหว่างฝ่ายรัฐบาล กับฝ่ายค้าน แม้ว่าโอกาสที่ฝ่ายค้านจะชนะการอภิปรายมีไม่มากนัก แต่ฝ่ายค้านก็ยังต้องทำหน้าที่ของตนตามระบอบการเมืองการปกครองต่อไปนั่นเอง

๔. การยุบสภา

การยุบสภา (Dissolution of Parliament) คือการประกาศสภาวะสิ้นสุดอายุการปฏิบัติงานของสภาผู้แทนราษฎรก่อนครบกำหนดวาระตามที่ได้มีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ เป็นการสิ้นสุดอายุของสภาผู้แทนราษฎรก่อนครบกำหนดวาระจริง ซึ่งมีผลทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมดทุกคนต้องพ้นจากตำแหน่งไปพร้อมกัน และนำไปสู่การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชุดใหม่แทนชุดเดิม การยุบสภาของประเทศไทยเป็นไปตามมาตรา ๑๐๘ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ คือ เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์โดยการตราพระราชกฤษฎีกายุบสภา ซึ่งในทางปฏิบัติก็คือนายกรัฐมนตรีในฐานะหัวหน้าฝ่ายบริหารนำความขึ้นกราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตให้พระมหากษัตริย์ทรงตราพระราชกฤษฎีกายุบสภา และเมื่อมีพระราชกฤษฎีกายุบสภาโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นที่เรียบร้อยแล้วก็เป็นอันสิ้นสุดสมาชิกภาพสภาผู้แทนราษฎรทันที อย่างไรก็ตามการยุบสภานั้นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ ได้บัญญัติไว้แต่เฉพาะการยุบสภาผู้แทนราษฎรเท่านั้น ไม่รวมถึงการยุบวุฒิสภา

สาเหตุที่ต้องมีการยุบสภา

การยุบสภา เป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่สามารถเกิดขึ้นได้ในประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ซึ่งมีลักษณะการแบ่งแยกหน้าที่ในสภา (Separation of Functions) ออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายรัฐบาล และฝ่ายค้าน โดยฝ่ายรัฐบาลเป็นผู้รับผิดชอบในการสร้างกลไกพร้อมทั้งขับเคลื่อนการบริหารปกครองประเทศ และมีฝ่ายค้านเป็นผู้ตรวจสอบการบริหารงานของรัฐบาลด้วยวิธีการต่าง ๆ อย่างไรก็ตามเมื่อรัฐบาลได้บริหารงานไประยะหนึ่งแล้ว อาจเกิดปัญหาที่ทำให้การปฏิบัติหน้าที่ของสภามีปัญหา ดังนี้

๑. เกิดความขัดแย้งในสภาเดียวกัน หรือระหว่างพรรคร่วมรัฐบาลด้วยตนเองทำให้การปฏิบัติหน้าที่เป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก นายกรัฐมนตรีในฐานะหัวหน้าฝ่ายบริหารอาจจะตัดสินใจยุบสภาเพื่อแก้ปัญหาทางตันในทางการเมือง (Political Deadlock) ก็ได้

๒. การแก้ไขปัญหาระงกตันจากภายนอกสภา บางกรณีรัฐบาลอาจประสบภาวะระงกตันจากภายนอกสภา เช่น กลุ่มพลังมวลชนที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐบาล ประชาชนมีความแตกแยกแบ่งพวก แบ่งฝ่าย เข้าทำการเรียกร้อง หรือต่อสู้ทางการเมืองต่อกัน มีการเคลื่อนไหว ชุมนุมประท้วงอย่างกว้างขวาง หากรัฐบาลเห็นว่ามิเหตุผลสมควร เพื่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง อาจเลือกที่จะคืนอำนาจให้แก่ประชาชนด้วยการยุบสภาเพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ และนำไปสู่การมีรัฐบาลชุดใหม่ แต่ทั้งนี้ก็เป็นสิทธิของรัฐบาลที่จะเลือกตัดสินใจ รัฐบาลอาจไม่ยุบสภาแต่เลือกที่จะหาวิธีอื่นแทนก็ได้

๓. การชิงความได้เปรียบทางการเมืองก่อนการเลือกตั้ง ข้อนี้อาจเป็นสาเหตุของการยุบสภาได้อีกประการหนึ่ง โดยมักจะเป็นช่วงเวลาใกล้ที่จะครบกำหนดวาระอายุสภาตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ เมื่อรัฐบาลเห็นว่าในขณะนั้นฝ่ายตนกำลังได้เปรียบในคะแนนนิยมประชาชนพึงพอใจ คะแนนนิยมมีมาก หากทำการยุบสภาในช่วงดังกล่าวนี้ และมีการเลือกตั้งใหม่ ฝ่ายรัฐบาลน่าที่จะได้รับคะแนนนิยมสูง กรณีนี้จึงเท่ากับเป็นการชิงความได้เปรียบทางสถานการณ์นั่นเอง

จะเห็นได้ว่าสาเหตุสำคัญที่ทำให้ต้องมีการยุบสภาคือ การเกิดปัญหา ข้อขัดแย้งภายในสภา ซึ่งอาจจะเป็นระหว่างฝ่ายรัฐบาลด้วยกัน หรือฝ่ายรัฐบาลกับฝ่ายค้าน มีผลทำให้เกิดอุปสรรคต่อการบริหารงาน นอกจากนี้อาจเกิดจากแรงกดดันจากกลุ่มพลังประชาชนที่ต่อต้านรัฐบาล ตลอดจนการชิงความได้เปรียบทางการเมืองในช่วงก่อนการเลือกตั้งก็ได้ ในทางรัฐศาสตร์ได้ให้ความสำคัญต่อประเด็นการยุบสภาว่า เหตุที่ทำให้รัฐบาลต้องตัดสินใจยุบสภานั้นควรเป็นเหตุที่มีความชอบธรรมแก่ทุกฝ่าย คือควรเป็นกรณีที่เกิดความขัดแย้ง หรือปัญหารุนแรงภายในสภาอันจะส่งผลกระทบต่อการบริหารงานของรัฐบาล แต่ไม่ควรยุบสภาด้วยเหตุที่รัฐบาลกระทำผิดเอง เช่น รัฐบาลขาดประสิทธิภาพในการบริหารราชการแผ่นดินแล้วแก้ปัญหาด้วยการยุบสภา เนื่องจากมิใช่ความผิดที่สมาชิกสภาทุกคนต้องรับผิดชอบร่วมกัน

ผลของการยุบสภา

ภายหลังจากที่ได้มีพระราชกฤษฎีกายุบสภาแล้ว ก่อให้เกิดผลสำคัญ ดังนี้

๑. อายุของสภาผู้แทนราษฎรสิ้นสุดลงทันที ซึ่งถือเป็นการสิ้นสุดก่อนครบกำหนดตามวาระที่รัฐธรรมนูญกำหนด รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ มาตรา ๑๐๔ บัญญัติให้สภาผู้แทนราษฎรมีอายุ ๔ ปี นับแต่วันเลือกตั้ง ดังนั้นหากมีการยุบสภาก็จะมีผลทำให้อายุสภาผู้แทนราษฎรชุดนั้นต้องสิ้นสุดลงทันทีก่อนครบกำหนดวาระ ๔ ปี

๒. คณะรัฐมนตรีชุดเดิมแม้จะต้องพ้นสภาพการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพราะเหตุยุบสภา ก็ยังต้องอยู่ปฏิบัติหน้าที่ต่อไปจนกว่าจะได้คณะรัฐมนตรีชุดใหม่เป็นที่เรียบร้อยแล้ว กรณีนี้เป็นบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ ก็เพื่อที่จะทำให้การบริหารราชการแผ่นดินไม่สะดุดหยุดลงในช่วงเวลาที่มีการยุบสภา เพียงแต่ในการอยู่ปฏิบัติหน้าที่ต่อหน้าจะมีการกำหนดอำนาจหน้าที่ของคณะรัฐมนตรีไว้ว่าให้สามารถปฏิบัติหน้าที่เรื่องใดได้บ้างไม่ได้บ้าง

๓. ต้องจัดให้มีการเลือกตั้ง กล่าวคือเมื่ออายุของสภาผู้แทนราษฎรสิ้นสุดลง สมาชิกภาพของผู้แทนราษฎรก็ต้องสิ้นสุดลงไปด้วย ดังนั้น จึงต้องจัดให้มีการเลือกตั้งเพื่อให้ได้ผู้แทนราษฎรชุดใหม่แทนชุดเดิม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ มาตรา ๑๐๘ ได้บัญญัติเรื่องการเลือกตั้งใหม่ในกรณีที่มีการยุบสภาไว้ ดังนี้

พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะยุบสภาผู้แทนราษฎรเพื่อให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใหม่

การยุบสภาผู้แทนราษฎรให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกา ซึ่งต้องกำหนดวันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใหม่เป็นการเลือกตั้งทั่วไปภายในระยะเวลาไม่น้อยกว่าสี่สิบห้าวัน แต่ไม่เกินหกสิบวันนับแต่วันยุบสภาผู้แทนราษฎร และวันเลือกตั้งนั้นต้องกำหนดเป็นวันเดียวกันทั่วราชอาณาจักร

การยุบสภาผู้แทนราษฎรจะกระทำได้เพียงครั้งเดียวในเหตุการณ์เดียวกัน

การยุบสภาจึงเป็นเหตุการณ์ทางการเมืองที่น่าสนใจ เนื่องจากเป็นเหตุการณ์ที่ทำให้ประชาชนได้อำนาจการปกครองกลับมา เพื่อที่จะได้ตัดสินใจเลือกผู้บริหารประเทศอีกครั้งหนึ่งและเมื่อได้ผู้แทนราษฎรชุดใหม่แล้วก็จะมีการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองที่สำคัญต่อไป เช่น ต้องมีการเลือกประธานสภา การเสนอชื่อบุคคลผู้สมควรดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และนำไปสู่การมีคณะรัฐมนตรีเพื่อรับผิดชอบบริหารประเทศต่อไป

๕. การเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังต่าง ๆ

การเมืองในระบอบประชาธิปไตยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในด้านต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เช่น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา หรือเสรีภาพในด้านส่วนตัว แต่ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามที่รัฐธรรมนูญ หรือกฎหมายในส่วนที่เกี่ยวข้องบัญญัติให้อำนาจไว้ มิใช่ที่จะดำเนินการใช้สิทธิเสรีภาพของตนได้อย่างไร้ขอบเขต เนื่องจากหากไม่มีการบัญญัติกฎเกณฑ์ไว้อาจเกิดการละเมิดต่อกัน สิทธิเสรีภาพในการแสดงออกทางการเมืองที่จะกล่าวถึงในบทความนี้คือประเด็นที่เกี่ยวกับการชุมนุม การเรียกร้องของกลุ่มพลังต่าง ๆ ที่มีต่อรัฐบาล ซึ่งเราจะทราบได้จากการติดตามข่าวสารเมื่อเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวขึ้น เสรีภาพในการชุมนุมและสมาคมของประชาชนนั้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ ได้บัญญัติรายละเอียดไว้ในมาตรา ๖๓ มีรายละเอียด ดังนี้

บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ

การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะในกรณีการชุมนุมสาธารณะ และเพื่อคุ้มครองความสงบของประชาชนที่จะใช้ที่สาธารณะ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะสงคราม หรือในระหว่างเวลาที่มีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน หรือประกาศใช้กฎอัยการศึก

การที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้เช่นนี้ก็เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีความคิดเห็นแตกต่างจากรัฐบาล หรือมีข้อคิดเห็น ข้อเสนอต่าง ๆ สามารถแสดงออกได้ เพียงแต่ว่าการชุมนุมของกลุ่มพลังนั้นต้องเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด คือ ต้องกระทำโดยสงบและปราศจากอาวุธ และมีการยกเว้นในบางกรณีที่ไม่สามารถชุมนุมได้ถ้าการชุมนุมนั้นมีลักษณะที่อาจก่อให้เกิดความไม่สงบของประชาชนในการใช้ที่สาธารณะ หรือห้ามทำการชุมนุมเพื่อที่รัฐจะรักษาความสงบเรียบร้อยของประเทศเมื่อเกิดภาวะสงคราม หรือเมื่อมีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน

โดยทั่วไปแล้วกลุ่มพลังต่าง ๆ ที่ชุมนุมเรียกร้อง ยื่นข้อเสนอต่อรัฐบาลดังกล่าวมักจะถูกเรียกว่า "กลุ่ม Mob" และจะเรียกชื่อกลุ่มมีอบแตกต่างกันไป เช่น อาจถือเอาตามสาขาอาชีพของกลุ่ม ตามอุดมการณ์ของกลุ่ม ตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ฯลฯ จึงทำให้กลุ่ม Mob มีชื่อเรียกหลากหลาย แต่จริง ๆ แล้วในทางทฤษฎีเกี่ยวกับกลุ่มพลังทางการเมืองจะมีการจัดแบ่งกลุ่มพลังออกเป็นประเภทต่าง ๆ มิได้ถือว่าการรวมพลังของประชาชน กลุ่มคน เพื่อเรียกร้องต่อรัฐบาลนั้นจะเรียกว่ากลุ่ม Mob ทั้งหมด ประเด็นดังกล่าวอธิบายได้ ดังนี้

๑. ถ้าเป็นกลุ่มที่เกิดจากการรวมตัวของบุคคลที่มีทัศนคติ มีเป้าหมายเดียวกันในการที่จะสร้างให้กลุ่มของตนมีอิทธิพลเหนือเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือรัฐบาล โดยต้องการที่จะให้กลุ่มตนมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะ (Public Policy) ของรัฐบาล ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะให้นโยบายนั้นส่งผลดีเป็นประโยชน์ต่อกลุ่ม แต่กลุ่มจะมีได้มีวัตถุประสงค์ทางการเมือง เราเรียกกลุ่มพลังในลักษณะนี้ว่า "กลุ่มผลประโยชน์" (Interest Group / Group Interest) เช่น กลุ่มองค์กรทางธุรกิจ กลุ่มอาชีพสาขาต่าง ๆ องค์กรสิทธิมนุษยชน ฯลฯ พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอธิบายไว้ว่า Group Interest คือผลประโยชน์ของกลุ่ม หมายถึง "ภาวะความรู้สึกตื่นตัวที่เกิดขึ้นในบุคคลที่ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ซึ่งถือว่าเป็นผลประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม กลุ่มผลประโยชน์จึงมิได้มีวัตถุประสงค์มุ่งเรียกร้องประเด็นทางการเมือง (Non Political Organization) หากแต่ต้องการเรียกร้องกดดันฝ่ายบริหาร หรือฝ่ายที่เกี่ยวข้องให้กระทำการใด ๆ ที่จะนำมาซึ่งผลประโยชน์ของกลุ่มตนมากที่สุด แต่อาจจะมีการเปลี่ยนวัตถุประสงค์การรวมตัวกันเป็นเรื่องทางการเมืองได้ด้วยการเคลื่อนไหวของกลุ่มเอง หรือมีการสนับสนุนจากกลุ่มอื่นได้ ถ้าหากกลุ่มผลประโยชน์มีการเคลื่อนไหวในลักษณะที่เปลี่ยนวัตถุประสงค์ไปเป็นการมุ่งประเด็นทางการเมืองแล้วก็จะเรียกว่า "กลุ่มผลกดดัน" (Pressure Groups) ดังที่ H.A.Bone และ Austin Ranney กล่าวว่า เมื่อใดที่กลุ่มผลประโยชน์ตัดสินใจที่จะนำปัญหาของเขาไปสู่รัฐบาล

ผลประโยชน์จะกลายเป็นกลุ่มผลักดัน หรือกลุ่มอิทธิพล หรือกลุ่มผลประโยชน์ในทางการเมืองในที่สุด กลุ่มผลักดันจึงมีความแตกต่างจากกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์การรวมตัวกันเพื่อการเมืองหรือที่เรียกว่า "พรรคการเมือง" (Political Party) ในประเด็นที่ว่า กลุ่มผลักดันมิได้มุ่งประสงค์ที่จะเข้าไปเป็นผู้บริหารประเทศ หรือใช้อำนาจรัฐในฐานะเป็นรัฐบาล หากแต่ต้องการเพียงสร้างอิทธิพลเหนือการกำหนดนโยบายสาธารณะของรัฐบาล เพื่อให้นโยบายนั้นส่งผลดีเป็นประโยชน์ต่อกลุ่มตนมากที่สุด ในขณะที่วัตถุประสงค์สำคัญของการรวมตัวแบบพรรคการเมืองก็คือ ความต้องการที่จะได้เป็นผู้ใช้อำนาจการบริหารปกครองประเทศ หรือการได้เป็นรัฐบาลนั่นเอง

๒. ถ้าการรวมตัวของประชาชน หรือกลุ่มคนมีการใช้ความรุนแรง ใช้กำลัง มีการเคลื่อนไหว เกิดความอลหม่านหรือการจลาจล หรืออาจยุยงให้เกิดความอลหม่าน จลาจล การปลุกระดมเพื่อหาแนวร่วมให้มีการเคลื่อนไหวในลักษณะต่าง ๆ และรัฐจะต้องเข้ามาควบคุมดูแลความสงบเรียบร้อยจะเรียกว่า "ม็อบ" (Mob) กลุ่มในลักษณะนี้มีการดำเนินการเหมือนการใช้กฎหมาย (Mob Rule) คือไม่ได้คำนึงถึงความถูกต้องเหมาะสม อาจมีการละเมิดสิทธิประชาชน ละเมิดกฎหมาย เนื่องจากเชื่อว่าเป็นสิ่งที่สามารถกระทำได้ เช่น ปิดการจราจร การใช้เครื่องขยายเสียงรบกวน ฯลฯ อย่างไรก็ตาม การรวมตัวกันเป็นกลุ่มในลักษณะม็อบนี้ในเบื้องต้นอาจยังไม่มี ความรุนแรงอะไร หากแต่เมื่อได้มีการยุยง ส่งเสริม ปลุกระดม หรือมีมือที่ ๓ เข้ามาเกี่ยวข้องแล้วก็อาจทำให้เกิดความอลหม่าน จลาจลได้ จริง ๆ แล้วการเคลื่อนไหวของกลุ่มในลักษณะม็อบนี้ถือเป็นกระบวนการภาคประชาชน คำว่า Mob หมายถึง โขลง กลุ่มคน ผุ่จน หรือ การห้อมล้อมกลุ่มมั่วทำร้าย (A group of people who are involved in organized crime or the world of organized crime.) หรือถ้าเป็นคำคุณศัพท์แล้วหมายถึง Crowded with People

ดังนั้น เมื่อเราเห็นการรวมตัวของกลุ่มต่าง ๆ เราควรที่จะพิจารณาวิเคราะห์ให้ท่องแท้ว่ากลุ่มที่รวมตัวเข้าชุมนุมเรียกร้องนั้นเป็นลักษณะใด กลุ่มผลประโยชน์ (Interest Group/ Group Interest) กลุ่มผลักดัน (Pressure Group) หรือ Mob โดยการพิจารณาจากรายละเอียดดังที่ได้กล่าวแล้วก่อนหน้านี้เพื่อที่จะทำให้เราสามารถทำความเข้าใจกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มเหล่านั้นได้ อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังต่าง ๆ อาจมีการผสมผสานวัตถุประสงค์ของกลุ่มหลาย ๆ เรื่องเข้าด้วยกันก็ได้ เช่น อาจเพื่อประโยชน์ของกลุ่มตนไปพร้อม ๆ กับประโยชน์ทางการเมืองก็ได้

บทบาทของกลุ่มเคลื่อนไหว

๑. การสร้างอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะ (Public Policy) หรือ กฎหมายต่าง ๆ เพื่อให้เป็นไปในทิศทางที่จะเอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มตนให้มากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมก็ตาม

๒. การเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ ของกลุ่ม เมื่อรู้สึกว่าได้รับผลกระทบจากการดำเนินงานของรัฐ หรือจากหน่วยงานใด หรือจากสังคม โดยอาจมุ่งให้รัฐบาลให้ความสนใจต่อการเคลื่อนไหวนั้น

๓. การเคลื่อนไหวเรียกร้องของกลุ่มเพื่อผลทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อลดความน่าเชื่อถือของรัฐบาล อันอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เช่น การเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจ การปรับคณะรัฐมนตรี การยุบสภา หรือการทำให้ภาพลักษณ์ของรัฐบาลมีคะแนนนิยมลดลง อันจะมีผลต่อการเลือกตั้งในคราวต่อไป กรณีตามข้อนี้เห็นได้ชัดเจนจากกลุ่มประเภทม็อบ ซึ่งมีการเคลื่อนไหวรุนแรง เป็นต้น

ความส่งท้าย

การที่เรามีความรู้ความเข้าใจเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองที่เกิดขึ้น จะทำให้เราสามารถปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องในฐานะพลเมืองดี เช่น การไปเลือกตั้ง การพิจารณาคคุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้ง เพื่อที่จะเลือกคนดีเข้าสู่ระบอบการปกครอง เข้าใจเกี่ยวกับการจัดตั้งรัฐบาล เข้าใจกลไกการตรวจสอบการบริหารงานของรัฐบาล ทราบถึงการตัดสินใจทางการเมืองของผู้นำประเทศในภาวะวิกฤต เช่น เมื่อเกิดการชุมนุมเรียกร้องของกลุ่มพลังต่าง ๆ หรือเหตุผลที่กลุ่มพลัง ต้องออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้อง ยื่นข้อเสนอต่อรัฐบาล เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้เราสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างฉลาด ซึ่งจะเป็นการช่วยพัฒนาการเมืองการปกครองของประเทศให้มีความเจริญยิ่งขึ้น

แหล่งอ้างอิง

บรรพต วีระวัย, สุรพล ราชภัณฑารักษ์ และ สุรพันธ์ ทับสุวรรณ. รัฐศาสตร์ทั่วไป. กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๒.

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์รุ่งเรืองศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๔.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐.

Bone, H.A. and Ranny, Austin. Politic and Vote . New York : MacGraw-Hill, 1976.

<http://www.prachasan.com>

<http://th.wikipedia.org>